

להתזדנע

ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

כתובות דף ד

דחיית שבעת ימי אבילות מפני שמחת נישואין

בכתובות דף ג': ואיבעית אימא מאי מחמת האונס, כדתניא, הרי שהיה פתו אפוי וטבחו טבוח ויינו מזוג, ומת אביו של חתן או אמה של כלה, ממניסין את המת לחדר, ואת החתן ואת הכלה לחופה, ובעל בעילת מצוה ופורש, ונוהג שבעת ימי המשתה, ואחר כך נוהג שבעת ימי אבילות.

- א -

אבילות דיום ראשון אם הוא מן התורה

בעשה ולא תעשה, מכל מקום כשם שמותר להלינו מפני כבודו להביא לו ארון ותכריכין, כך מותר להלינו כדי שלא נוהג אבילות מדאורייתא, כי גם זה נחשב לכבודו כדי שלא יתבזה בנו ביום חתונתו. וכן כתב בשו"ת הרשב"א ח"א סי' קנ"ה דמניסין את המת לחדר ואינו נקבר עד יום המחרת. וכן כתב הרא"ש בפ"ג דמועד קטן סי' ג' דלדעת הר"ף דאבילות יום ראשון הוא מן התורה אין קוברין את המת עד למחר.

והנה רש"י (ד"ה ופורש) כתב דאחרי בעילת מצוה קוברין את המת מיד. וכתב הרשב"א דלפי האמור צריך לומר דרש"י סובר דאבילות יום ראשון הוא רק מדרבנן, כי אם היה האבילות מן התורה, היו צריכין להמתין מלקבורו עד למחר.

אמנם הרשב"א שם בתירוץ השני כתב דיש לומר דקוברין אותו ביומו, ואפילו הכי אינו נוהג אבילות אפילו ביום ראשון שהוא מן התורה, כי יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה, ועקרו חכמים דיני אבילות במקום שמחת חתן וכלה. א

והר"ן (ד"ה ומת) כתב ג"כ דהטעם שאינו נוהג אבילות דיום ראשון הוא משום דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה. ועל פי זה הוא מסיק דאינו ראוי שיתעסק בדברים של שמחה ביום ראשון, כי מאחר שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה, לכן נהי דרשאים חכמים לומר שלא יעשה פעולה של אבילות, אמנם אין בכח ביד חכמים להתיר לעשות בקום ועשה דברים של שמחה.

ובספר דברי יחזקאל סי' י"ז (אות א') מתקשה לפי זה בדעת הרמב"ם בפרק י"א מהלכות אבל הלכה ח' שכתב דנוהג שבעת ימי המשתה ואח"כ נוהג שבעת ימי אבלות, ומדלא חילק משמע דנוהג ימי המשתה גם בדברים של שמחה אע"ג שהוא עובר בדרך קום ועשה, וגם משמע מדבריו דקוברין

להסוברים דאבילות דיום ראשון הוא מן התורה מדחין הקבורה עד למחר כדי שיהא חיוב האבילות רק מדרבנן / יש כח ביד חכמים לעקור אבילות דאורייתא / אם יש להתיר ביום ראשון פעולה של שמחה / חיוב שמחת חתן ביום ראשון הוא מן התורה

- רשב"א, רא"ש, ר"ן, רמב"ם, דברי יחזקאל, רמ"ה -

א. מדברי הגמרא למדין דאם בשבעת ימי המשתה מת אחד מקרובי החתן והכלה, אין נוהגים באותן הימים שבעת ימי אבילות, כי שבעת ימי המשתה הן כרגל שאין נוהג בו אבילות, ולכן משלים שבעת ימי השמחה, ואחר כך נוהג שבעת ימי אבלות. ולא עוד, אלא אפילו אם רק הכינו להם צרכי חופה, ולפני כניסתם לחופה מת אביו של חתן או אמה של כלה, בענין שאם ידחה החופה יופסד מה שהכינו להם, אמרו חכמים שיכניסו את המת לחדר, ויכניסו החתן והכלה לחופה, ובעל בעילת מצוה, וכיון שיחול אצלם שבעת ימי המשתה, לא יהא נוהג בימים אלו דיני אבילות, ובגמר ימי המשתה ינהג בהם דיני אבילות. דבר זה מובא ברמב"ם בפרק י"א מהלכות אבל הלכה ז' ח', ובטור ושו"ע יו"ד סי' שמ"ב סעיף א'.

והנה בעיקר דין זה דאבילות נדחה מפני שבעת ימי המשתה, נתקשו הראשונים לפי דעת הר"ף (במועד קטן דף י"א: מדפי הר"ף) והרמב"ם (בפ"א מהלכות אבל ה"א) והרמב"ן (בספרו תורת האדם) דאבילות ביום ראשון הוא מן התורה, מדוע שמחת שבעת ימי המשתה של חתן וכלה דוחה אבילות דיום ראשון, הרי כיון שהוא מן התורה, ראוי שלא יודחה מפני דבר שאינו מן התורה. ונאמרו בזה כמה דרכים.

בחידושי הרשב"א בתירוץ הראשון כתב דלדעה זו דאבילות דיום ראשון נוהגת מן התורה, מה שאמרו שמניסין את המת לחדר, היינו שקוברין אותו רק למחר, כדי שיהא חיוב אבילות דיום ראשון רק מדרבנן, כי כשהקבורה אינה ביום המיתה, אין אבילות דיום ראשון נוהגת מן התורה, ונמצא שלמחר יהא שמחת נישואין דוחה רק אבילות דרבנן. ואע"ג דהמלין את מתו עובר

השלמות והוספות

כדי שלא יתחייבו באבילות דיום ראשון שהוא מן התורה, כי זה כבודו של מת להלינו למחר כדי שיוכלו ליכנס לחופה, ואילו ישתחילו שבעת ימי המשתה אחרי החופה לא היו חכמים מתקנין משום הפסד צרכי החופה שיכנסו לחופה, אבל בחתן שמת לו מת בתוך שבעת ימי המשתה, אין לדחות הקבורה עד למחר, כי אין בהלנתו משום כבודו של מת, מאחר שאין דוחין חופה בשבילו, ויתחייבו באבילות דיום ראשון דאורייתא.

אמנם ממה שכתב הרמב"ם בפרק י"א מהלכות אבל ה"ז דשבעת ימי החתנות הרי הן כרגל, ומי שמת לו מת בתוך ימי המשתה, משלים שבעת ימי השמחה, ואחר כך נוהג שבעת ימי אבלות, משמע דאינו נוהג אפילו אבילות דיום ראשון, אע"ג שהוא סובר דאבילות יום ראשון הוא דאורייתא. ולפי האמור תקשה קושיית הרמב"ן על הרשב"א והרא"ש, דאם קברוהו ביום המיתה, מדוע לא יתחייב לנהוג אבילות דיום ראשון.

א. בחי' הרמב"ן דף ג': כתב בתחילה דאין קוברין המת אלא למחר, כדברי הרשב"א והרא"ש, ושוב חזר מזה, כי קשה הדבר לומר שאם מת בתוך ימי המשתה שילינו אותו למחר. וכונתו, דאם נאמר דמה שנוהגין שבעת ימי המשתה אפילו באבילות דיום ראשון, הוא משום שאין קוברין אותו עד למחר, נמצא דחתן וכלה שבאמצע ימי המשתה מתו אחד מן הקרובים, יש להמתין מלקבור המת עד יום שני, דכמו שבהכינו צרכי חופה והכניסום לחופה, ממתנין מלקברו עד למחר, כדי שלא יתחייבו באבילות דאורייתא, הכי נמי כשמת להם מת בתוך שבעת ימי המשתה יש להמתין מלקברו עד למחר כדי שלא יתחייבו באבילות דיום ראשון דאורייתא, וזה דבר חידוש.

וליישב דעת הרשב"א והרא"ש אולי היה מקום לומר דבמת בתוך שבעת ימי המשתה אה"נ דצריך לנהוג אבילות יום ראשון בשבעת ימי המשתה, ולא אמרו להמתין מלקבורו עד למחר אלא במי שמחת הפסד צרכי חופה אמרו חכמים לדחות הקבורה לאחר החופה, וזה בכלל התקנה להכניס המת לחדר עד למחר,

שאינן להם כח לומר לעשות דבר 'איסור' בידיהם, אלא אפילו במניעת עשיית מצוה אין להם כח לעקור אלא אם האדם הוא בשב ואל תעשה בלבד, אבל כשמתבטל מעשיית מצוה על ידי עשיית פעולה, גם זה אין כח ביד חכמים לעקור. כי כן כתבו גם התוס' ביבמות דף צ': (ד"ה כולה) דמה שהיו חכמים יכולים לעקור ולומר שלא להטיל ציצית בבגד פשתים, הוא משום שחייב ציצית חל עליו אחרי שכבר מעוטף, ובשעת הליכה עדיין אינו מחוייב במצות ציצית כלל. ואם היה חל החיוב בשעת העיטוף לא היה כח ביד חכמים לומר שלא להטיל ציצית, כי אע"פ שאינו עובר על איסור בקום ועשה, מכל מקום כיון שנמנע מקיום המצוה ע"י פעולת לבישה, היה נחשב לעקירת דבר מן התורה בקום ועשה, ודוקא מפני שאין החיוב חל אלא אחרי העיטוף היה כח ביד חכמים לעקור, כי אז אין בו אלא שב ואל תעשה בלבד. והכי נמי לענין עשיית דברים שיש בהם משום שמחה, אע"ג שאינם בגדר איסור, מכל מקום כיון שמבטל מצות אבלות על ידי קום ועשה, אין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה.

ועל עיקר הקושיא דאבילות יום ראשון הוא מן התורה, בשטמ"ק כתב טעם אחר בשם הרמ"ה דאפילו אם אבילות דיומ ראשון הוא מן התורה, אינו נוהג ביום ראשון דיני אבלות, כי שמחת חתן ביום ראשון הוא גם כן מן התורה, וזה נסמך על קרא דכתיב (שיר השירים ג') 'ביום חתונתו וביום שמחת לבו', שמזה למדין ששמחת החתן ביום ראשון הוא מן התורה, ולפיכך כיון שלפני הקבורה כבר חל עליו חיוב שמחה מדאורייתא, אינו מתחייב באבילות אחרי הקבורה, כיון שכבר נתחייב בשמחה מן התורה לפני שנתחייב באבילות. [ב]

- ב -

כניסתן לחופה בהיותן אוננים

מן המצוה, ולכן מי שהכין צרכי חופה שאם יבטל המצוה עבור אנינות, תודחה החופה עד אחרי שבעת ימי אבלות ועד שיכין מחדש צרכי חופה, ומי יודע כמה יהא המשך הדבר שיתבטל ממצות פריה ורביה, במצוה כזו גם אונן חייב, ולא אמרו בזה שאונן פטור מכל המצות.

ושם הוציא מזה דאונן חייב במצות ספירת העומר, שהרי אם יתבטל ממצות ספירת העומר ביום זה, יתבטל מספירת העומר גם בשאר הימים, כיון דצריך לספור מ"ט ימים תמימות, וכיון שתתבטל ממנו המצוה גם בשאר הימים כשלא יהא אונן, אינו נפטור ממצוה זו גם בהיותו אונן.

והנה הראשונים מקשים דהאיך התירו ליכנס לחופה ולבעול בעילת מצוה לפני הקבורה, הרי אונן אסור בתשמיש המטה. ובשיטה מקובצת דף ג': (ד"ה ורש"י) בתחילה כתב דזה היתר שהתירו חכמים כדי שיהוג שבעת ימי המשטה תחלה, ולא יפסיד מה שהכין. ושוב כתב בדרך אחר, שבאמת אין כאן אנינות כלל, דכיון שהוא מעוכב מלקברו במצות חכמים, נחשב כאלו נתייאש מלקוברו שאין עליו דין אנינות, והוא גם מותר בבשר ויין, שהרי הטעם שהאונן אסור בהם הוא כדי שיתעסק בקבורתו, וכיון שהוא מעוכב מלקוברו במצות חכמים הרי אינו כאונן.

ולפי דבריו מתיישב גם מה שמקשה המהרש"ל מדוע נכנס לחופה הרי אונן פטור מן המצות, דמאחר שכן היתה תקנת חכמים שלא לקבור המת, ממילא אין עליו דין אונן, ומתחייב במצות נישואין. ולא עוד, אלא דלדברי השטמ"ק נמצא שעד הקבורה הוא מחוייב גם בכל מצות התורה, ולא רק במצוה פרטית של נישואין, שהרי אין עליו דין אונן כלל, וכשם שהוא מותר בבשר ויין, כך הוא מחוייב בכל מצות התורה.

המת מיד, כפירוש רש"י, שהרי לא כתב דצריך להמתין בקבורתו עד למחרתו, ולדעתו תקשה דמאחר שהוא סובר דאבילות ביום ראשון כשהוא יום מיתה וקבורה הוא מדאורייתא (כנ"ל), האיך יהא שמחת חתן וכלה דרבנן דוחה אבילות דיום ראשון שהוא מאורייתא.

וכתב דהרמב"ם סובר דהטעם שחתן אינו נוהג גם אבילות דיום ראשון אע"ג שהוא מן התורה, הוא מפני שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה, (כתירוץ הר"ן), ואפילו הכי סובר שמוותר לעשות בקום ועשה גם דברים שיש בהם משום שמחה, כי הוא סובר דהדברים שהאבל אסור לעשותן בקום ועשה, כמו רחיצה וסיכה, אינם בגדר 'איסור' כשאר איסורי תורה שנאמר שאין כח ביד חכמים לעקור בקום ועשה, אלא יסוד הדבר הוא שחל עליו 'מצות עשה' להיות באבילות, כדברי הרמב"ם בפרק א' שם דמצות עשה להתאבל על הקרובים, ומה שאסור לרחוץ ולטון, זה מפני שבעסקו בדברים אלו הוא מתבטל מאבילות, אכן אין בהם איסור בעצמותן, אלא שבזה מפקיע ממנו ענין האבילות, ולכן מאחר דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה ולומר שאינו מחוייב להיות באבילות, ממילא מותר ברחיצה וסיכה, כי אין בדברים אלו איסור בעצמותן, אלא מפני שבעשייתן אינו מקיים מצות אבלות, והרי יש כח ביד חכמים לפטרו מחיוב אבילות.

והוא מבאר דטעמו של הר"ן שסובר דאסור לעסוק בדברים של שמחה משום שאין כח ביד חכמים לעקור דבר בקום ועשה, זה משום שהוא סובר דמה שאין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בקום ועשה, אינו רק לומר

אין אונן פטור אלא ממצות תדיריות ולא ממצוה פרטית / מצוה שיתבטל ממנה גם אחרי זמן האנינות / היתר בעילת מצוה בהיותו אונן

- שו"ת מהרש"ל, שו"ת נודע ביהודה, שיטה מקובצת -

ב. בשו"ת מהרש"ל סי' ע' מקשה במה שאמרו דאם מת אביו של חתן או אמה של כלה לפני שנכנסו לחופה יניחו את המת בחדר, ויכנסו לחופה ויבעול בעילת מצוה, כדי שיחול עליו שבעת ימי המשטה, והרי כשמת לו מת הוא אונן, ואונן הרי פטור מכל המצות, ונמצא שהוא פטור בשעה זו ממצות נישואין, ולמה אמרו שיכנס לחופה, הרי הוא פטור עכשיו מכל המצות.

וכתב דיש ללמוד מזה דמה שאמרו שאונן פטור מכל המצות, היינו מכל המצות המוטלות על האדם בתדירות, כמו קריאת שמע ותפילין ותפילה, אבל במצוה שחלה על האדם לפעמים בפרטיות, אין אונן פטור ממנה, וחייב לעשותה אפילו כשהוא אונן. ולכן כיון שמצות נישואין היא מצוה פרטית המוטלת עליו, צריך ליכנס לחופה, ואין לו בזה פטור אונן. [ומזה הוא מוכיח לגבי אונן שיש לו בן למול שהוא חייב למולו, כי גם מצות מילה אינו בכלל מה שאמרו דאונן פטור מכל המצות, כי מצוה פרטית שנתחייב בה עכשיו, גם אונן מחוייב לעשותה].

אמנם בשו"ת נודע ביהודה מהדו"ק או"ח סי' כ"ז (ד"ה אמנם) כתב טעם אחר מדוע נכנסין לחופה אע"ג שאונן פטור מכל המצות, וכתב דאין אונן פטור מן המצוות אלא כשמתבטל מן המצוה בזמן אנינותו בלבד, שאז ביטול המצוה הוא מפני כבוד המת, אבל אם על ידי שיתבטל מן המצוה בשעת אנינותו, יתבטל מעשייתה גם בימים שאחר קבורת המת, בזה אין אונן פטור

השלמות והוספות

דאורייתא, אלא מוטב לאחר את הקבורה שלא יתחייב באבילות דאורייתא, אבל כשכבר נתחייב בשבעת ימי המשטה לדברי הכל נדחה אבילות דאורייתא ע"י שעקרו חכמים אבילות דיום ראשון בשב ואל תעשה.

[ב] ולדברי הרמ"ה נלמד חידוש גדול דאין ללמוד מדברי הגמ' שלפנינו דאין אבילות דיומ ראשון נוהגת בחתן בשבעת ימי המשטה, כי דברי הגמרא שלפנינו אמורים בחתן ביום ראשון, שגם חיוב שמחה הוא מן התורה, ואין ללמוד מזה לשאר שבעת ימי המשטה.